

Werk

Titel: Commentationes Societatis Regiae Scientiarum Gotti

Verlag: Dieterich

Jahr: 1828

Kollektion: Wissenschaftsgeschichte

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN35283028X_0006_2NS

PURL: http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN35283028X_0006_2NS

LOG Id: LOG_0049

LOG Titel: De Phidiae vita. Comm. II.

LOG Typ: article

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN35283028X

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN35283028X>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain these Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

DE
P H I D I A E V I T A
 COMMENTATIO ALTERA
 C. ODOFR. MUELLERI,

RECITATA IN CONSESSU SOC. REG. D. XXX. APRILIS A. MDCCCXXV.

1. **S**uperiore tractatu ex antiquorum scriptorum locis narrationem de ea Phidiae vita contexuimus, quae in omnium conspectu agebatur. Quo nobis viam munituisse videmur ad cognoscendam eam hominis vitam, quae ingenii actione continetur, quam interiorrem dicere solent. Eam quidem in Phidia fere omnem artis, quam nunc plasticam dicere solemus, studio transigi necesse, cum huic omnem, quae in eo erat, animi vim, ingenii alacritatem, agendi sollertiam impenderit. Atque agendi gnauam sollertiam iam agnoscimus in multiplici varioque, quo is vnus vir excellebat, artis exercendae genere. Nam de tabulis, quas pinxit, supra vidimus; idem autem ex aere statuas posuit; idem marmora sculpsit, quod praeter Aristotelis aliorumque loca a) duae Veneres demonstrant, quas

a) Σοφὸς λιθουργός, Ethic. ad Nicom. VI, 7. cf. Hesych. T. II. p. 1506. Φειδαί λιθοξόοι. A Dionysio, de Dinarcho 7, Phidias γλυφεύς Polycleto πλάστη ὀπποῖνιτ. Tzetz. Chil. VIII. h. 192. v. 328. de Phidia: καὶ ἀνδριάντας χαλπουργῶν καὶ γλυφῶν (ex marmore) δὲ καὶ ξέων (ex ebore). Etiam Minervam in Hecatoupedo e marmore facturus erat, ni Athenienses eam pretiosiore materia constare iussissent. Valer. Max. I, 1 ext. 7.

eius manu sculptas antiqui auctores memorant *b*); idem denique torcentices siue caelaturae peritissimus, et in signis ex auro et ebore colligandis, quam fabricam veteres scriptores eodem vocabulo Græco complectuntur, eximius erat. Quid quod ei, cui Pericles omnia, quibus Athenae tum exornabantur, opera regenda et gubernanda tradidit, cuiusvis artis, etiam architecturae, peritia inesse debebat. Et cum in aedibus illis struendis et poliendis ornandisque fabri tignarii, aerarii, lapicidae, tectores, sculptores, tinctorum, pictores, fectores, aurifices, eboris ducendi et colligandi periti, aulaeorum textores plumarii que assidue occupati essent: his omnibus dux et imperator praeerat vnus Phidias. Sed is quo maiore ambitu artem exercebat, si operis atque materiae ratio habetur, eo angustioribus finibus sese continebat, si, quos posueris, spectas. Etenim diis fere solis is artifex artem suam consecrauerat, ita vt inter statuas et signa eius manu sculpta, quocumque ab antiquis commemorantur, hominis nulla occurrat imago nisi pueri ab ipso dilecti Pantarcis *c*). Quod si verum, haud scio an Quinctialiani *d*) reprehensio inanis sit: Phidiam diis quam hominibus efficiendis meliorem artificem fuisse. Contra athleticarum imaginum fabricam, quamuis ars adolescens et vinculis priscae pietatis sese exsol-

b) Altera Pario saxo excisa Athenis, Paus. I, 14, 6., altera, de qua Plin. XXXVI, 4, 4, 3., tum Romae in Octaviae porticibus posita. Eleorum Venerem Uraniam Phidias ex auro et ebore fecerat. Quod autem Scholia in Gregor. Nazianz. ap. Gaisford, Catal. Mss. Clarkian. p. 36., quae de Phidia permira narrant, etiam Venerem ei tribuunt, quae spectantem quemuis libidinose commouerit, a Phidiae artis characterem plane abhorret.

c) Nam Pantarcem a Pausania VI, 4, 3. peritis significari, mihi cum Kuhnio persuasissimum est. Atque egregie Siebelis rationem ostendit, cur eadem statua et hic et VI, 10, 2. memoretur. — Igitur duo signa palliata, de quibus Plin. XXXIV, 8, 19. heroum imagines fuisse videntur.

d) Instit. XII, 10.

vere gestiens magna inde ceperit incrementa, aspernatus est is, qui absoluta iam et matura arte ad summa quaeque praestanda utebatur: ex quo perspicitur, qua se ipse dignatione Phidias habuerit.

2. Eandem vero ei dignitatem tribuit vnanimis et aequalium et posterorum in antiquitate consensus, qui eo maioris faciendus est, quo magis temporibus mutari et pro ingeniorum varietate inter se distare alias de artis operibus hominum iudicia videmus. Sed Phidiam nemo fere erat, qui non omnibus anteposuerit *e*), nemo, qui in vlla artis parte necessaria reprehendere ausus sit, ita vt morosas omnes et iniquas cauillationes antiquitas reliquerit iis, qui nostris temporibus ieiuni scilicet et artis instinctu intacti critici audire cupiunt. Iouem Olympium Phidiae Plinio teste *f*) nemo aemulabatur, quippe qui Quinctiliano auctore *g*) adiecisse aliquid etiam receptae religioni videbatur, adeo maiestas operis deum aequauit. Et quid ad laudem signi alicuius efficacius dici potest, quam habitum esse infortunium, si quis, antequam id conspexerit, diem obiret *h*), contra omnium malorum, quae aliquis perpessus sit, eius signi aspectum esse Nepenthes *i*). Sed in laudando hoc vno signo multum grassata est Graecorum facundia, quae quidem alias in operibus artis describendis loquacitatis non arguitur, verborumque strepentium inani iactatione multum cedit nostris hominibus.

3. At fuere tamen etiam inter antiquos, qui in quibusdam Phidiae antecellere statuerent Polycletum, et hunc Ageladae disci-

e) Quod Pausanias Onatam nullo Atticorum inferiorem dicit, singulari artis Aegineticae studio tribuo.

f) XXXIV, 8.

g) Instit. XII, 10. cf. Polyb. Exc. XXX, 14, 3., vnde hausit Suidas s. v. *Φειδίας*. Cf. Liv. XLV, 28.

h) Arrian Epictet. I, 6.

i) Dio Chrysost. Or. XII. p. 208.

pulum et Iunonis apud Argiuos statuæ auctorem. De qua ubi loquitur Strabo *k)*, *Polycleti signa eburnea, quanquam a colossis Phidiae granditate et magnificentia superentur, omnibus tamen arte præstare, affirmat. At aperte refragatur Quinctilianus, qui Phidiam in ebore longe citra æmulum fuisse narrat, sed facit cum Strabone Plinius, toreuticen (quæ ars etiam in ebore et auro componendo versabatur) a Phidia apertam et demonstratam dicens, sed consummatam a Polycleto. At Strabo et Plinius ex mea quidem opinione nihil aliud his verbis significant nisi quod in materia tractanda, in ebore secando, poliendo, conglutinando quaedam a Phidia adhuc ignorata adiuuenit Polycletus, quippe qui Iunonem nonnullis annis post Iouem Olympiæ positum fecit. Eaque opinio inde subsidium nanciscitur, quod cum ebur in Iouis simulacro aliquot annis post solum ruptum hæret eoque consarcinando Damopho Messeniens magnam laudem et gratiam mereretur, nihil vsquam simile de Iunonis imagine relatam legitur. Quanquam neque Phidiae tempore ars eboris tractandi poterat esse inculta, quod caue ne tibi e Plinii verbis sumas, cum eam plurimum antea sæculorum continuo vsu prouectam fuisse satis constet. Sed in his tamen, ut dixi, aliquid profecisse potest Polycletus. Nihilominus in signo uniuerso componendo, commodulando et ad opticas quoque regulas committendo Phidiam summum iam artis gradum consecutum esse, docet antiquitas *l)*, et nisi idem colorum rationem et effectum probe intellexisset, diuersus et multiplex eorum in hoc signo splendor oculos intolerabili vi percussisset et offendisset. Contra qui Polycleto fauent, niti possunt etiam iudicio artificum *m)*, quo inter Amazonas in aede Dianæ Ephesiæ dedicatas maxime probabatur Poly-*

k) VIII, 372. cf. Quatremère - de - Quincy Iupiter Olympien p. 326 sqq.

l) Cf. Tzetz. Chil. VIII, 193.

m) V. Plin. N. H. XXXIV, 8. Etiam Xenophonteus Socrates, Memorab. I, 4, 3., Polycletum ceteris omnibus artificibus præfert. Dubito, an Platonicus Phidiam primo loco posuisset.

cletea, alterum ab ea locum tenebat, quam Phidias ex aere fecerat. Sed ne ea diiudicatione abutamur, reputandum nihil fere Amazonis figura accommodatius fuisse Polycleti ingenio, quippe qui ultra laeues genas non audebat et in signis quadratis, stantibus vel leniter mouentibus, quales fuere viragines illae, summam laudem merebat. Atque vt liceat quaedam de Phidiae ingenio praeripere vt eius cum Polycleto comparatio institui posset: hic sine dubia regulae arti suae propriae scientissimus, modi mensuraeque intelligentissimus, decoris denique formaeque dignitatis erat obseruantissimus, ita vt, qui formis figurisque ipsis canonicisque quibusdam lineamentis artis summam inesse putarent, palmam ei libenter concederent: contra quibus persuasum est, ad animi sensus pulchriores vel, vt verbo vtar, ad ideam quandam altiore et diuinam exprimentam humani corporis forma vti summum quemque artificem, eos omni aeuo Phidiam praeferre consentaneum erat n).

n) Ne in his, quae de *Polycleto* dixi, parum accurate distinxisse videar, moneo me cum Pausania nunc distinguere Polycletem Argium maiorem, Iunonis signi auctorem, a minore quodam, Naucydis discipulo, Paus. VI, 6, 1., sed me Argium maiorem eundem arbitrari, qui a Plinio Sicyonius, Ageladae discipulus, canonis repletor et toreutices consummator dicitur. A Plinio hunc Sicyonium ab Argio maiore non distingui apertum, nam a quo toreuticen consummatam rectius dixeris, quam ab eo cuius *ξόανα χρυσολεφάντινα* Strabo dicit (loquitur autem de signo Argio) *τέχνη εἶναι κάλλιστα τῶν πάντων*? Sed etiam cetera, quae de Polycleto Argio et Sicyonio referuntur, egregie concinunt, ita vt Quinctiliani verba (XII, 10.): *Diligentia ac decor in Polycleto supra ceteros: cui quanquam a plerisque tribuitur palma, tamen, ne nihil detrahatur etc.*, si Argium et Sicyonium distinguere velis, plane nescias vtri tribuas. Et cum multi sint scriptores, qui laudes Polycleti canant, num eos omnes aut inscitiae aut summae negligentiae condemnabimus, quod nullus eorum duos esse Polycletos, vtrumque in arte principem, Phidiaeque vtrumque aemulum, ne nutu quidem significauit? Denique

4. Vt denique Polycletus artem in quibusdam rebus ultra Phidiam prouexerit: ipse iam profecerat a Phidia, cui quidem aequalis erat, sed nonnullis Olympiadibus, si primaria vtriusque opera spectas, posterior. Phidias autem quam longe post se reliquerit eos, qui ante eum artem factitauerant, iam inde intelligitur, quod nusquam cum iis eodem praestantiae et honoris gradu ponitur. Quid? nonne paene obliti fuisse videntur Athenienses omnium, quos ante Phidiam habuerant, artificum: tam raro nominum olim fortasse splendorum, sed Phidiae insequentis laude plane obscuratorum, Antenoris, Hegiae, Critiae insularis, mentio iniicitur. Neque in ceteris artis domiciliis quisquam inter antiquiores artifices reperitur, qui Phidiae aemulus habitus sit. At cur haec dico? Ne putes, vt, panegyristae instar, Phidiae solius laudes eleuem, ceteros deprimam. Sed eo consilio, vt ostendatur, artem Graecam

que quomodo excusabimus et Plinium et Pausaniam, quod hic Sicyonii, ille Argiui penitus oblitus esse videtur? Iam vides statuendum, Polycletum natione Sicyonium, cum in disciplinam Ageladae Argiui venisset, quod puto circa Ol. LXXX factum esse, et mox artis laude florere coepisset, domicilium fixisse Argis, in vrbe opificiis tum satis celebri, eumque ab Argiuis, fortasse ob Iunonem positam, ciuitate donatum esse. Haec opposui parti eorum, quae Thierschius disputauit, Epoch. art. II. not. p. 43. 62. Ceterum is Polycletus, Sicyonius idem atque Argiuis, Phidia aetate non maior sed minor erat, quippe qui Iunonem Argiuam post aedem Ol. LXXXIX, 4. crematam posuit. Atque si Milichii Iouis signum statim post τὸς χιλοὺς Argis electos factum ponis (Paus. II, 20, 2.): Polycletus maior eius auctor erit, idque opus Ol. LXXXX, 4. vel proximis annis peregrinase censendus; sin statua erecta est post σικυαλισμὸν (quod statui de Doriensibus scribens L. III, 9, 1. p. 145.) de Polycleto minore, Naucydis discipulo, Olymp. XCV ad CI florente, cogitandum est. Neque Plinius, de Sicyonio agens, nisi eum Phidia minorem fuisse nouisset, ab hoc toreuticen inchoatam, ab illo consummatam dicere poterat.

sub Phidiae tempus *non continuo quodam progressu* sensim et pedetentim esse prouectam, *sed repentino motu atque impetu* ad altissimum, quem fere assecuta est, gradum tetendisse. His verbis significauit, in quibus summa huius disputationis continetur, et quae ut quam clarissima in luce ponantur allaborabo.

5. Quod ut fieri possit, inquirendum primo loco in rationem viamque, qua ars per aetates perihodosque temporum excolatur, crescat, immutetur: quam vocabulo, quod recentiores non inepte confluxerunt, artis historiae *organismum* appellare poteris. De ea ratione primus in historia artis describenda cogitauit Ioannes Winckelmann, eoque vno iam, ut inter principes qui litteras illustrauere, viros censeretur, meruit. Is enim viderat, etiamsi parum claris verbis expresserit, artem a populo quodam facitatem esse velut corpus quoddam vnum et totum, quod vitam agat continuam et cohaerentem, cuius sequens quodque momentum ab antecedente pendeat, et prius seminis instar, qualia futura sint posteriora, iam indicet: quod tamen non ita intellexeris velim, sicut multi intelligunt, ut in primo quodam causa necessaria quaerenda sit sequentium omnium, sed ea causa habeatur vitae totius conformatio et lex quaedam suprema, quae in singulis omnibus peraeque conspicitur o). Puto idem fere significare voluisse Iosephum Schelling in oratione, quam in consessu Academiae Monacensis habuit, de Winckelmanno ita pronunciantem: eum virum primum artis opera ad naturalium rerum rationem et leges considerasse, cum ante eum omnia, quaecumque ab hominibus peragerentur, ab arbitrio pendentia et lege omni soluta haberentur eaque mente tractarentur. Sed ut rem dilucidioribus verbis exponamus, non de arte vniuersa, sed de singulo artifice dicamus. Quod igitur artifex artem suam certo quodam modo exercet, eius rei causa primaria sita est in hominis

o) Cum his conferri peruelim, quae ingeniose disputauit egregius Batavus *J. R. Thorbecke*, Ueber das Wesen und den organischen Charakter der Geschichte. Göttingen 1824.

naturali indole, cuius causas quanquam indagare non possumus, id tamen affirmari poterit, hominem iam nasci populo nationique, ad quam pertinet, quodammodo conformem; alioquin nulla conformari posset populorum certa natura. Naturam autem hanc quae excolunt, dirigunt, formant, sunt exempla, opiniones receptae, institutio, est igitur aetatis populique ingenium. Iam homo natura et institutione ad aetatem nationemque suam ita conformatus, vbi se ad artem colendam conuertit, accedit ad eam antecedentium artificum opera in certo quodam gradu constituta, atque eam vel eodem retinebit vel ad altiolem euehet vel ad inferiorem delahi patietur. Quorum quid et quo quidque modo facturus sit, pendet tum ab hominis ingenio, tum vero ab ipso, quo bonae artes nunc consistere, gradu separatim considerando.

6. Varia enim et diuersa horum graduum est ratio et inter se coniunctio et affinitas, de quibus fere dicere licet, quae Cicero librorum de republica pluribus locis: *certum esse conuersionis cursum mirosque orbes et quasi circuitus in rebus publicis commutationum et vicissitudinum.* Potest esse ars statu quodam, in quo omnes acquieuerunt, tum quia meliorem, qui ea aetate viuunt, pro ingenii viribus assequi non valent, tum quia nihil est quod desiderium excitet et stimulum admoueat. Hunc statum auguramur fore diuturnum, eumque duraturum, donec ea hominum natio, in qua artes illae coluntur, eo vsque adoleuerit, vt suam ipsa artem adspernetur. Alii gradui in situs est fortasse eiusmodi desiderii igniculus, atque homines notionem de praestantioribus operibus nescio vnde imbibierunt, sed dormit ea quasi in pectoribus, inueteratae consuetudinis mole oppressa et sepulta, ita vt ad eam suscitandam et explendam insolita quaedam requiratur virium contentio, et aeuum virum exspectare debeat huic parem. Quid? nonne magna fiet mutatio, cum hic exoritur, et vix metuo, ne diu defuturus sit. Denique gradus sunt quam proximi aliis quibusdam, atque in eos quodammodo proni et inclinati, ita vt etiam mediocres vires eos attin

gere queant, et ars, vt ita dicam, per hominum aetates ordinatim et leniter processura videatur. Illis gradibus tantum descripsimus vitam, quam ars separatim spectata agit; sed facile intelligitur, variari species, si in computationem adhibeas, quae externa aguntur. Quo fit, vt in rerum historicarum causis indagandis multitudine plerumque eorum, quorum ratio habenda est, fere occaecemur. Vt exemplum ponam, statuamus artem ad gradum peruenisse, vnde ad alium prope situm facilis ille patet et procliuis transitus, sed bello diurno, quod homines ad eam exercendam idoneos auocauerit, esse retardatam: iam silent arma, redeunt opifices, feruent denuo officinae, et nihil magis consentaneum, quam proximis annis magna et eximia praestari. At talia mitto, vt quae artis cursum quidem adiuuare vel ei moram et impedimentum afferre possunt, sed motus principium continere non possunt. Id contra vrgeo, quod ad nostram quaestionem maximi momenti esse videtur: artis non esse in eadem natione continuum et aequabilem semper processum, sed gressum modo tardiozem atque segnem, modo velociorem et praecipitem, saepe etiam cursum et volatum, cuius celeritatem oculis vix assequi possis. Neque tamen eo tolli putes singulorum graduum inter se coniunctionem et naturalem quandam necessitudinem. Quid quod nulla plane intelligitur vita, quin post certum temporis decursum noua et ante incognita ad lucem proferat, quae proximorum, quae antecessere, nexu soluta esse viderentur, nisi vt inde naturaliter sequerentur, vniuersae vitae lex et norma efficeret. Itaque sicut in planta, cum florescit, noua existunt et a ceteris omnibus diuersa membra, atque vitae omnis ratio mutatur, siquidem quod antea totum fuerat in sua forma absoluenda, nunc nouae condendae caeco quodam appetitu regitur, atque vt eiusmodi ambitus et perihodi in omnibus rebus, quibus natura vim vitalem impertiuuit, obseruantur *p*): ita etiam in eo vi-

p) Haud inutile erit ad hunc locum comparare, quae *Goethius* de *Metamorphoseos* plantarum legibus egregie obseruauit.

tae genere, quod mente et animi actione, neque tantum in singulis hominibus sed etiam in natione hominum, peragitur, sunt conuersiones quaedam, quibus quae efficiuntur, ex antecedentium serie non aliter fluunt, nisi quatenus hac absoluta nouam inchoare iubet ratio et lex vitae totius.

7. Quae omnia ne aliena a nostro loco putes, dicta ea confiteor contra eam de artis historia notionem, quam a Winckelmanno inde acceptam recentiores, ii maxime qui Winckelmanni opera cum commentariis in Germania edidere, excoluerunt et multi ad hunc vsque diem retinent *q*). His enim persuasum est de continuatione artis ab antiquissimis inde temporibus ad summum absoluteionis gradum, quem demum Praxitelem, Lysippum, Apellem assecutos dicunt, eaque tam arcta atque adstricta, vt nullus fuerit transitus non praeparatus, nulla via non affatim munita, nullus accessus non facilis et expeditus. Quae notio cum hominum animis fixa inhaereret, etiam de Phidia ita statuendum videbatur, vt, cum priores arti iam neruos atque lacertos addidissent, et grandes atque fortes diis tribuissent formas, is artifex cum grandi hoc validoque genere pulchrum ita coniunxerit, vt sublime assequeretur, suauem

q) Winckelmannus et ipse eam plerumque sequitur, quanquam idem Hist. art. IX, 2. Opp. T. VI. p. 32. fatetur, artem ab Agelada ad eius discipulos repentino quodam motu et impetu prouectam esse, sicut poesin ab Aeschilo ad Sophoclem. (Quod quidem exemplum non conuenit.) Eadem notio regnat, vt dixi, in commentariis Winckelmanni operi adiectis (v. praecipue Opp. T. V. p. 517.) et in H. Meyeri Historia Artis, quem tamen iam ectypa marmorum Elginianorum docere, artis inde a seueriore genere ad absolutam formae dignitatem celeriore transitum statui debere. T. I. p. 297. Nunc autem plures eam impugnant, inter quos Fr. Thiersch eminet, cum ante illa opera accuratius cognita communi fere omnium opinione stabilita fuerit, quod etiam affirmat Quatremère-de-Quincy, litteris ad Canouam datis p. 107.

tamen et iucundum non contingeret, quippe qui in toto ponendo sedulus, quid elegans esset atque placeret in singulis, parum attenderet, et hacpropter in vestibus pliçandis, capillis disponendis aliisque eiusmodi rebus rudem antiquitatis morem non emendaret. Haec si vera sunt, equidem profecto non intelligo, cur Phidiae vnus gloria nomina priorum artificum tantopere depresserit, praesertim cum pulchritudo, quae eius operibus tribuitur, seiuncta a suavitate res quaedam ambigua et obscura esse videatur. Iam igitur mihi officium imposuisse videor vt explicem, quid ex mea opinione Phidiacae arti proprium fuerit ac singulare, eamque tanta intercapedine ab omni priorum molimine disiunxerit.

8. Id vero declarari non poterit, nisi prius, quem ad gradum ante Phidiam ars adducta fuerit, diligenter quaesitum fuerit. Huius vero cognitionis duo sunt fontes, sicut duplex omnino est materia, ex qua artis historia construitur. Tum enim scriptorum locis vitmur, tum operum ad nostrum vsque diem seruatorum demonstratione. Sed quae scriptores suppeditant, quum nullus inter eos superstes sit, cui, quid quisque artifex praestiterit, docere propositum esset, omnia sunt pertenuia; ac de genere artis, quem stilum vocare solemus, per aetates immutato nihil fere relatum legeremus, nisi scriptores quidam rhetorici ad suae artis progressionem declarandam statuariae historiam in auxilium vocassent. Quae ab his dicuntur et significantur, si coniunxeris, haec efficiuntur. Callonis Aeginetae, quem post Olympiadem LX floruisse arbitrantur, signa duriora et Tuscanicis proxima fuisse; etiam Canachi Sicyonii, qui circa tempus bellorum Persicorum florebat, rigidiora quam vt veritatem imitentur; deinde Hegiam Critiamque, Canachi aequales, ob accuratam quidem sed seueriorem lineamentorum descriptionem atque neruos et toros austerius indicatos notari; iam minus rigida fuisse Calamidus, artificis egregii mox insecuti, signa; atque molliora omnibus supradictis Myronem fecisse, Phidiae aequalem, neque ta-

men etiam haec satis ad veritatem adducta r), ita vt, quam tenaciter arti etiam florentissimae priscus quidam rigor inhaeserit, appareat: quo magis observandum est, hunc ab antiquis nunquam reprehendi in Phidia. Sed quo pauciora sunt, quae hac ratione assequimur: eo plura scriptores recentiores altera illa via sibi commarare studuerunt, quae operibus ipsis, quorum auctores vel aetas saltem quae protulerit, probabiliter constitui possunt, historiam artis superstruit. Vtile sane et laudabile studium, nisi audacius interdum in eo grassata esset coniectandi licentia, tum certis antiquitatis sculptoribus signa adhuc exstantia ex arbitrio attribuens, tum etiam ea opera, quae ad certum auctorem nullomodo referri possunt, ita inter se connectens, vt seriem continuatam efficiant, quae interuallorum coniecturali quadam computatione annorum certum spatium expleuisse creditur. In quo coniectandi genere persaepe etiam speciem veritatis desidero s); idque omnino tum tantum admitterem, si vna fuisset in vniuersa Graecia artis disciplina, quae quum artem continuo studio excoleret, suum exemplum omnes simul artifices sequi cogeret, ita vt, quod illa forte inuenisset, id statim vbique antiquioris artificii loco substitueretur. Sed eiusmodi *μοναρχία* in omni Graecorum vita non erat, et ars variis locis

r) Coniunximus loca Quintilianii Inst. XII, 40. Ciceronis Bruto 48, 70. Luciani de rhet. praec. 9.

s) Si ex gr. Henr. Meyer Artis hist. I. p. 33. opus anaglyphum in puteali Capitolino tempore arcae Cypseli, Genium aereum in aedibus Barberinis Rhoeci Theodorique aeno, vetustum Minervae caput in Museo Florentino Dipoeni et Scyllidos temporibus attribuit, aram triquetram Dresdensensem similem putat operi caelato in throno Apollinis Amyclaei, truncum Minervae ibidem asseruatam Doryclidae Medontisque statuis, et quae plura eiusmodi vir de artis historia meritissimus eo loco *ὡς ἔπος σίπειν* hariolatur. Quodsi statuis hisce et anaglyphis tituli adessent, de plerisque longe aliter iudicatum iri, commonstrare possunt artis monumenta, quae in Boettigeri Amalthea T. III. tractantur.

multis modis gnaute ac sollerter, aut ignave et segniter, ex ingenio praesentium vel ex imitatione praeorum temporum facitabatur. Itaque, vt operam illam in disponendis artis operibus collocatam non abiciam, quin etiam vilem iudico et necessariam ad explendas historiae lacunas atque hiatus: fundamento tamen ponenda sunt praeter statuas aliquas iamdudum cognitae, quarum primos auctores certos et indubitatos tenemus, ea potissimum artis opera, quae nostris nobis temporibus rara fortuna Graecia ipsa obtulit. Ea enim, dico signa de Hecatompedo et templo Aeginaeo ablata, certis locis neque artis exercitatione nobilissimis, certis temporibus iisque insignem quendam artis gradum assecutis, publica auctoritate publicoque sumptu facta, quantopere, si doctrinae nostrae fundamenta circumspicias, ceteris omnibus praesent, superueniens quaeque aetas dilucidius perspiciet. Iam igitur vbi quaeritur quo gradu constitutam Phidias artem exceperit: duo tantum, quae id docere possint, equidem novi monumenta, statuas Aegineticas dico et Apollinis Canachei imitationes. Illas enim post bellum Salaminium factas esse, tum aedis, cuius in fastigiis positae erant, architecturae ratio, tum vestis sagittarii Persici in Paride diligenter repraesentata mihi quidem persuasere: hunc, inter Marathonium et Salaminium proelium Mileti erectum, in variis, quae supersunt, statuis et fragminibus, satis certis indicis post alios mihi agnouisse videor t).

9. Ex quibus utrisque, quae arti his temporibus fuerint propria, facile cognoscitur: corpus humanum summo veritatis studio effectum, quod tamen studium in formis pulchrioribus seligendis non satis eruditum et in toris neruisque indicandis saepe nimium deprehenditur, facies contra oris e more prisco atque tetrico conformata, ita vt certa quidem indoles, quod negari non potest, ex eius figura eluceat, qua iuuenem a sene, masculum ab effeminato, deum ab

homine

t) V. Kunstblatt. Nr. 16. 22 Febr. 1821.

hominē dignoscere possis, sed, quae vultum mouent et variant, eo quod animum afficiunt et turbant, omnia adhuc semota haberentur et plane negligerentur. Nam *vultum variare atque animi sensus exprimere*. omnino inuentum erat in arte Graecorum statuaria admodum recens, quod Myroni adhuc aliquatenus defuisse scimus, quodque etiam in operibus quibusdam Phidia rectore factis aequi iudices desiderant. Id qui fieri potuerit apud populum cultissimum, sane mireris. Sed Graeci omnino corporum magis curiosi erant quam nostri homines populique recentiores, inter quos artis studium contraria via ab animi affectu in oculis et ore indicando paulatim transgressa est ad corporis membra pulchre et concinne conformanda. His adde, imagines deorum fuisse atque formas athletarum, in quibus ars tum maxime elaboraret: illas. vero priscam pietatem sanxisse, et vt immoto essent et seuiore vultu, etiam notionem, quae de deorum vita Graecis plerisque impressa erat, flagitasse: hi quibus lacertis, quo latere, qua crurum agilitate palmam meruerint, modo indicaueris, animi sensus exprimi haud interfuisse. Atque vides, vtramque et. idolorum et athletarum fabricam ab initio magis fuisse corporum quam animorum. Denique statuariam artem, in antiquitate regnantem, si cum pictura, apud nostros primum locum tenente comparaueris, facile intelliges, in illa plus valere corporum formas, hanc natura sua magis allicere ad animi sensus exprimendos: quo factum, vt etiam inter Graecos, quo tempore antiquus rigor adhuc ora heroum sculptorum obsederat, Polygnotus pictor ob mores hominum eximie repraesentatos laudem *ἡθρογὰρον* mereretur, quam ob rem Aristoteles hunc maxime artificem ad iuuentutem liberaliter instituendam et erudiendam commendat. Vnde etiam conicere libet, Phidiam e pingendi studio aliquantum profecisse et magnum fructum transtulisse ad statuariam artem prouehendam. At fortasse iis, quae supra de sculptoribus ante Phidiam ex ipsorum operibus colligebamus, obmouebitur, ea valere tantum de Peloponnesiis artificibus, non item de

Atticis. Sed et horum arti non mitiorem fuisse et molliorem indolem, quae de Critia et Hegia relata legimus, commonstrant: si quis autem anaglypha in aede Thesei opposuerit, quae quidem corporum numerosa conformatione, motusque tum vigore et vehementia, tum facilitate et gratia, ac vestibus egregie ad veritatem expressis, oris denique humani veriore et viuiddiore descriptione ab opere Parthenonis minimo interuallo distant, ea vix dubito quin aliquot annis post templum inchoatum, quum Phidiâca artis disciplina iam emersisset, sculpta dicam *u*).

10. Igitur transeundum est ad alteram quaestionis nostrae partem, in qua quaeritur, quid Phidiae immortale ingenium in arte profecerit et quibus maxime inuentis priores omnes tanto interuallo post se reliquerit. Id vego contineri putauerim hisce. Primum plane sese exsoluisse putandus est regula systematis illius, quo prisca ars maxime in deorum imaginibus tenebatur, et quo, quominus naturae veritatem libere imitaretur, summopere impedita erat. Id quum in statuâ Aegineticis cum studio veritatis contendere et luctari quodammodo videamus, ita vt a plurimis corporis partibus iam recesserit, alias tamen adhuc obtineat: abest iam et faecessiuit totum a statuâ Hecatompedi, quas Phidiae opera censere licet, et pericit ea formae veritas, quam fore vt ars assequeretur, signa Aeginetica non multo tempore ante promiserant. Haec autem veritas haud propius abest ab altero quodam systemate, quod post haec in

u) Vidi operis in metopis atque zophoro caelati ectypa in Museo Britannico, et cum priores tempus valde obscurauerit, in hoc multa integra relicta sunt, in quibus tamen nihil rigidi et tumidi occurrit, sed omnia vitae succo plena et quae animum iucundo affectu perfundant. Nam in iis iam omnia viuunt ac mouentur, quae in signis Aegineticis adhuc nescio quae vis deuinxit ac continet. Bene praesentantur fragmenta quaedam operis in Theseo sculpto Eduardus Dodwell: Alcuni Bassirilievi della Grecia Roma 1812. Tb. V et VI, et in Itinerario.

artis disciplinam introductum, et ab hominibus nostri aevi nomine *idealis styli* magnopere concelebratum est, quanquam id artis vitae veroque eius flori fortasse magis nocuit quam profuit. Nam et id formas quasdam atque numeros et rationes inuenit et condidit et sanxit quodammodo, quae pulciores credebantur quam quas natura rerum vsquam offerret, itaque iis, quos eo pulcritudinis genere ornatos volebat, sicut diis suis Epicurus, non corpus sed quasi corpus, non sanguinem sed quasi sanguinem impertiebat x). At profecto pulcrum illud, quod in rerum natura non est, nihil est, neque quidquam ea pulcius ne cogitari quidem potest. Sed opus est vt, antequam naturam imiteris, quibus modis natura cuiusuis rei in diuersas partes agatur, intellexeris. Primum natura omnium rerum eum habet finem idque sibi propositum, vt se ipsa quam perfectissimam et absolutam efficiat: at opponuntur permulta, quae eam ad eum statum peruenire, aut, si momento temporis alligerit, in eo perseuerare plerumque vetent. Quae inde oriuntur in quavis re naturali infirma et morbosa, cogitatione amouenda sunt, vt veritas naturae, quae quidem eo nomine appellari digna sit, sincera et intemerata cognoscatur; amouentur autem vel intimae scientiae ope, vel sensus cuiusdam naturalis, quo cum natura ipsi coniuncti eam sentimus et intelligimus y). Is quum Graecae nationi eximius inesset, idemque cum omnibus animi viribus Pericleo tempore maxime excultus et eruditus esset: consentaneum erat vt hoc potissimum, quid naturae omnium rerum caussae et origini in hominum forma creanda propositum fuerit, sentirent et repraesentare auderent artifices. Atqui scimus Phidiam naturae accurate etiam in minimis

x) Winckelmann. Tratt. prelim. 4. §. 15. Art. Historia V, 1. §. 18.

y) Cf. quae de eadem re egregie disputauit Ludovicus Schorn de studiis Graecorum artificum p. 51. Sed omnium optime errores etiam hic impugnatos profligasse Baronem de Rumohr, nunc video (duobus fere annis, postquam supra posita scripseram), dum Italicas eius Lucubrations lego.

rebus imitandae fuisse studiosissimum, ita ut pisces, quos fecerat, si aquam admoveris, nataturos crederes z), et apem et cicadam et muscam, harum bestiarum verissimas imagines, expresserit a). In statu is autem Hecatopedi vivit vigetque ea natura, quae etiam in fragmentis miserisque frustis assidue spectantem inducit, ut non saxa sed viva corpora intueri sibi videatur. Sed eandem, quantum pulcritudinem sponte assequatur infucatus ille et ingenuus naturae amor, perspicue docuere. Nihil profecto grandius pectore et humeris viri (Neptuni, ut cum aliis credo), quod est inter fragmenta e fastigio occidentem spectante deprompta, quamquam musculorum toros venasque vividiore motu inflatas ad naturam accurate artifex expressit, neque quidquam ibi inueneris, quo is naturae antecellere aut eam deuitare voluerit. Nihil iucundius ad oculos accidit, quam Iliis quem vocant figura, quamquam ossa thoracis, motu corporis poscente, magis promota sunt quam sequioris artis regulas admisisse crediderim. Nihil denique in summa simplicitate et veritate venustius quam mulierum duarum, sedentis alterius, alterius in sinu huius recubantis, imagines. Quid plura, quum quisque, qui ea marmora studiose contemplatus fuerit, fateri cogatur, iis formam vere humanam sed absolutam tamen quodammodo et perfectam repraesentari b).

11. At quamquam idealis illa, quae dicitur et in meris formis lineisque esse creditur, pulcritudo post Phidiam demum inuenta esse videtur, tamen is artifex prae ceteris omnibus *ideis*, quo vocabulo quamuis obscuro hic uti liceat, mouebatur, easque operibus suis

z) Martial. Epigr. 3, 35. Cf. Iuuenalis verba: Phidiacum *viuebat* ebur.

a) Iuliani Epist. VIII. p. 377 a. Spanh.

b) Quatremère-de-Quincy, *Lettres à Canova* p. 147 sqq., hinc *veritatem idealem*, quam vocat, in Phidia praecipuam fuisse intelligi dicit. Iam Polycletem *humanæ formae decorem addidisse supra verum*, Quintilianus dicit Inst. XII, 10. Sed cum iam in antiquitate fuerint, ut verbis barbaris utar, et *idealistae et naturalistae*, Quintilianus illorum iudicia reddit.

demonstrabat. Quo etiam magis distat ab artificibus prioris aevi, quam perfectiore naturae imitatione. Etenim si Minervam Aegine-
ticam et Canachi Apollinem, quorum supra mentionem loci, oculis animouae intuontes, ex quo animi affectu eae imagines prodierint, coniectura et diuinatione assequi studemus: intelligimus liberio-
rem in eo affectu motum fuisse nullum, sed traditam quandam per disci-
plinam dei formam menti artificis infixam haesisse, ita vt eam vel plane integram vel in quibusdam auctam et emendatam simplice pioque studio redderet. Contra eum animi motum, qui ex intimo pectore, quas pulcritudinis, maiestatis, dignitatis notiones natura hominibus ingenuerit, vehemētiore concitatione proferat, ita vt eae in viuas species abeant et oculis quasi somniantis obuersentur, cum fuisse in Phidia ab antiquis saepius obseruatum est. Quod inter recentiores Raphael Sanctius de se ipse dixit, idem fere de Phidia Cicero c), eius menti insedissee speciem pulcritudinis eximiam quandam, quam intuens in eaque defixus ad illius similitudinem artem et manum dirigeret. Et vt scriptores veteres perhibebant d), Phidias, quem Quinctilianus diis effingendis meliorem artificem dicit quam hominibus, ἐνΘουσιῶν opera faciebat, omnibus animi viribus supra quam crederes intentis, ita vt quae sanctissima animus senserat et quae pulcerrima sensus conceperat, ea sese inuicem mutua quasi caritate complecterentur et coirent. Quo etiam spectare videtur, quod Phidias Panaeno fratri, sciscitanti, vnde Iouis Olympii formam hauserit, dixisse fertur, sese commotum fuisse diuini vatis versibus:

ἦ καὶ κτανέησι ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσια δ' ἄρα χεῖται ἐπερρώσαντο ἀνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον e).

c) Orator 2, 9. Sed velim Ciceronem non ex mente idealistarum explices.

d) Suidas s. v. Ἰακωβὸς ἱατρός.

e) Ad Strabonem VIII. p. 354. cf. Polyb. Exc. L, XXX, 15, 4. 3. Plutarch. Paull. Aemil. 28. Valer. Max. III, 7, ext. 4.

Quod a Phidía ideo dictum puto, vt ipsum ideae summi numinis poetice conceptae formam convenientem vi animi interna adaequasse, intelligeretur. Nam versibus illis conformatio et figura oris atque corporis, si quae de caesarie et superciliis, partibus non primariis, dicuntur, exceperis, haud describitur, sed significatur notio summi numinis benigne annuentis, *καταρεύοντος*, tanta tamen vi et maiestate vt nutu quamuis placido Olympus contremiscat. Ea notio cum Phidiae in animo hoc maxime loco poetae suscitata esset, is non amplius in antiquiorum sculptorum operibus, quae delubrorum sanctimonia consecrauerat, quo ore ii Iouem repraesentauerint, quaesiuit, sed naturali ideae atque formae nexu ductus, ipsum deum, quem mente conceperat, oculis sibi cernere visus est, eumque ita repraesentauit, vt vniuersa Graecorum natio Olympiae Iouem velut praesentem intueretur *f*).

12. Iam si concesseris eam idearum vere diuinarum absolutio-nem eamque naturae ingenuam imitationem in Phidia intime con-iunctas fuisse *g*): vix *gratia*, quam Graeci *χάριν* dixere, ab ope-ribus eius abesse poterat. Quam tamen sunt qui et nunc summo artifice inuideant: quanquam Plutarchus, quae is fecerit, *opere et gratia* aemulum haud pati affirmat *h*), et quae ad nostra tempora peruenere, proba quadam et simplice gratia omnibus postea factis praestare censentur. Ea gratia isque lepor inest statuae viri recu-bantis, quem alii Theseum, alii Herculem Idaeum appellare ma-

f) Livius XXXV, 28. cf. Himerium in Anatol. in Photii Bibliotheca p. 613. Hoeschel. et quae ad laudem Iouis Olympii con-gessit T. H. ad Luciani Somnium c. 8. T. I. p. 11.

g) Τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ ἀκριβὲς ἔμα, Demetr. de elocut. §. 14.

h) Pericle I. l. Cf. Dio Chrysost. Or. 12. p. 209. de Ioue Olympio: τοσοῦτο Φῶς καὶ τοσαύτη χάρις ἔπασσιν ἀπὸ τῆς τέχνης. Dionysius Hal., de Isocrate 3., Polycleti et Phidiae arti τὸ σεμνὸν καὶ μεγάλου τεχνον καὶ ἀξιοματικὸν tribuit, Callimachi et Calamidos operibus τὴν λεπτότητα et χάριν.

lunt, miraque in membrorum compositione et motu suauitas atque lenitas, quae notionem suggerit vitae integritate sua ac valetudine cum voluptate quadam fruētis. Eodem modo affectus abibis a statuis mulierum duarum, de quibus supra locutus sum, denique ab omnibus tum signis tum anaglyphis, quae ex Hecatompedo in Museum Britannicum delata sunt. Nam artificiosa elegantia atque ille de se sollicitus decor, qui in operibus priscae artis ad Phidiae usque aetatem observatur, iam plane absunt; magnaque et memorabili temporum mutatione, cuius etiam in victu cultuque quotidiano vestigia deprehenduntur, in illius locum successit negligentia quaedam minutarum elegantiarum incuriosa, sed eadem omni honesti et pulcri diligens atque generosae indolis documentum. Cuius rei exemplum suppeditat etiam vestitus. Quem enim cultum et ornatum artifices priores tantopere expetuerant et adamauerant, plicas illas recta descendentes, inter se paribus spatiis disiunctas, concinne dispositas: eum reliquit quidem fere intactum Phidias, ubi caeremoniarum sanctimonia iubebatur, in vestitu virginum Panathenaiarum, sed in ceteris ab eo vbiuis discessit *i*). Itaque in tunicis et chlamydibus iuuenum, et in indumentis atque amictis dearum, in quibus ingenio et arti indulgere liberum erat, nihil secutus est nisi naturae veritatem et eam, quae hinc fluit, venustatem, hasque tanta sollertia assecutus est, ut nunquam vestes marmore melius expressas esse fatendum videatur. Namque tunicae, quibus duarum illae dearum statuae indutae sunt, reuera corpus neque tegunt, neque aperto consilio nudant, sed faciunt ut grandes atque pulchrae membrorum formae etiam grandiores et pulchriores appareant. Nihil omnino neque harum nec ceterarum figurarum cultui inest affectati, nihil ambitiosi et quo oculos spectantium allicere velle videantur, neque videre licet mulieres ab omni placendi cura et studio alieniores quam Phidiae deas. Valet autem id de vniuersa Phidiae

i) Cf. Quatremère - de - Quincy I. I. p. 12.

arte. Etenim nihil ea *effectus* causa, vt nunc dicere solent, composuit, sed naturae instar suarum ipsa virium suaeque magnitudinis inscia et incuriosa ab omni iactantia quam longissime abest. Cuius iactantiae crimen minus vitasse videntur multi posteriorum artificum, qui operibus suis, quid possent, quid valerent, demonstrare, et spectatorem non dei magis, quem fecere, quam ipsorum, qui fecere, admiratione percellere voluere. Quo factum vt cum muscutorum et ossium, quae quidem in corporis superficie emicant, scientia pollerent, eam ambitioso modo ostenderent, sed interdum etiam nimio earum rerum studio pellecti veram naturam in quibusdam adulterarent. Ab hac reprehensione plane liber est Phidias, et in hoc solo cum summa arte summa simplicitas. Sed eam simplicitatem verae sinceraeque Gratiae haudquaquam esse oppositam, nemo melius intellexerat, quam Jo. Winckelmann *k*); qui quae de antiquiore illa et sublimiore Gratia dicit, omnia fere in Phidiae opera cadere nunc intelligi potest. Quae si, vt poeta inter nostrates dixit, prodire non potest, nisi vi expleta quodammodo et ad satietatem sui perducta, facile perspicitur, cur maxime in Phidiae operibus regnauerit. Nam is, quum priores omnes artifices in deorum robore exhibendo sibi satisfacere non possent, potentiam et magnitudinem sine detrimento eius, quae diis conuenit, tranquillitatis commonstrauit. Quam ob rem nolim, imagines deorum, quas Phidias posuit, nimis seueras ac tristes tibi fingas, quanquam concedo seueriorem paullo in iis fuisse artem quam in minoribus operibus, in quibus leuam interdum risisse, dicere aliquis inter antiquos poterat. Sed credas, velim, circa genas et labra, Louis Olympii, quem ipso Phidia auctore Gratia cum Iunone coniunxit *l*), iam mite illud et mansuetum lusisse, quod in optimis

k) V. locum egregium, sed perturbatiorem Art. Hist. VIII, 2, 13 sqq. Opp. T. V. p. 245.

l) Paus. V, 11, 3.

optimis quibusque Iulius dei imaginibus maxime observatur. Quid quod omnis ira omnisque terror eo vsque euauerat, vt clementem atque propitium pacis et concordiae deum hunc Olympium nunquam non existimauerint antiqui *m*). Neque tamen negabitur, fuisse etiam gratiam, fuisse Veneres, quas Phidias posteriori aevo sectandas reliquerit, et quibus illius opera caruisse concedendum sit. Certe subdolos ille ac valer Veneris risus, Bacchi os inexplebilem cupidinem spirans, omnes denique animi motus tum mollitiae tum vehementia animum frangentes et turbantes etiam mihi post Phidiae demum aetatem ab artificibus Graecis studiose appetiti esse videntur, ita vt, cum apud priores ἡθός, quod animo inhaeret, maximi momenti esset, posteriores magis τὸ παθητικὸν sectarentur, eodem rerum ordine et nexu, quo Phrygia harmonia et Lydia post Doricam apud Graecos inualuerunt, et Euripides in mollioribus affectibus describendis diligens post Sophoclem scenam occupauit. Quid quod omnis antiquioris vitae, etiam inter Athenienses, lex et norma, sicut multa docent, etiamsi animus affectibus commoueretur, hos premere, et inconcussam semper vel leniter agitatam praestare faciem iubebat, quae lex cum inter Periclis et Alcibiadis tempora sublata esset, etiam artium tota ratio et natura vehementer immutata est.

13. Hucusque quid Phidiacae arti proprium fuerit et peculiare, commonstrare voluimus. Sed vereor ne inueniantur, qui multa ex iis errore niti dicant, quoniam statuas, metopas, zophorum denique Hecatompedi, omnia tempore Phidiae eoque auctore facta esse, ne dubitatione quidem addita, statuerimus; quum illi contra, vt tum e libris *n*), tum e familiari sermone innotuit, ea disiunctis temporibus facta et statuas certe temporibus Phidiae multum poste-

m) Εὐρημικὸν καὶ πανταχοῦ πρῶτον atque ἡμερον καὶ σεμνὸν dicit Dio Chrysost. Or. 12. p. 215.

n) V. Aloysii Hirt. Vir. Cel. Hist. Architecturae T. II. p. 14.

riores dicant. At cur hoc? Nimirum ob insignem harum pulcritudinem et venustatem, quam Phidiam iam assecutum esse sibi persuadere non possunt. Iam vides, hic pugnare consensum totius antiquitatis, quae nullum in arte honorem Phidiae denegavit, cum receptis quibusdam sed parum, ut mihi videtur, fundatis recentiorum de artis progressu opinionibus, neque, utri assensus debeatur, diu incertus haerebis. Contra omne in Hecatompedo opus sculptum ante belli Peloponnesiaci exordium plane fuisse absolutum, ut putemus omnia suadent, cum durante bello quam tarde omnia opera publica processerint, Erechthei templi historia doceat, et postea ad Praxitelis usque aetatem Athenis defuerint artifices indigenae tantoque operi pares, Praxitelis autem ingenium ab eo opere alienum esse videatur. Sed scriptor egregius, quem modo indicaui, Lycurgo quaestore statuas illas factas putat, cum ciuitas denuo ditata plura aedificia Pericle administrante nondum absoluta ad finem perducii iussisset. Pleraque tamen, quae tum facta sunt, magis ad utilitatem, quam ad splendorem urbis augendum spectant; neque si Lycurgus demum Hecatompedon absoluisset, id omissum esset in Populiscito, quod in eius honorem factum seruauit liber, qui inter Plutarcheos fertur, et quo omnia opera publica, quaecumque Lycurgus vel fecit vel perfecit, diligenter enumerantur. Denique Plutarchus o) cum in operibus Periclis nihil admirabilius dicat quam breue tempus quo perfecta sint, nam quorum quidque multis aetatibus multorumque artificum continuata opera effectum iri exspectare posses, ea omnia vno viro rempublicam administrante confecta esse p): dubius haerere non potes, quin is etiam statuas in Hecatompedo Pericle epistata additas putauerit. Sed obmouetur fabricae inter

o) Pericle c. 13.

p) Ita Plutarch. Per. 13. ἂν γὰρ ἕκαστον ᾤοντο πολλὰς διοδοχαῖς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπὶ τέλους ἀφίξεισθαι, τὰ πάντα μῖς ἀκμῇ πολιτείας ἐλάμβανε τὴν συντέλειαν.

statuas et anaglypha in Hecatompêdo discrimen, ex quo, cum haec eodem tempore, quo aedes cui adhaerent, facta esse necesse sit, illas alio tempore sculptas esse appareat. Audio, et agnosco hoc discrimen. Sed fortasse alia huius ratio reddi potest. Cum enim Phidias emersisset, multi sine dubio Athenis supererant artifices e secta atque disciplina Hegiae Critiaeque, inter quos ipsum fuisse Alcamenem supra conieci. Horum hominum operam Phidias adspernari vix poterat, maximeque ea vsus esse videtur in eo sculpturae genere, quod architectonicum vocare possis. Hinc euenit, vt sicca illa et inuenusta corporum delincandorum ratio, propter quam illi duo artifices notantur, etiam in anaglyphis metoparum, quibus Centaurorum et Lapitharum singularia certamina exhibentur, non raro deprehendatur. Neque motus membrorum in his anaglyphis vbique ad viuum expressi, sed in nonnullis molesti et odiosiores, in aliis ob nimiam quandam et inanem contentionem pene ridiculi sunt. Quaequam etiam haec partim e consilio et fine horum operum excusari possunt. Pompam autem Panathenaicam in zophoro cellae exhibitam, si vniuersi operis compositionem spectas, non negabis eodem ingenio dignam esse, quod fastigia signis exornauit; si singula quaeque examinaueris, permulta inuenies summa artis facilitate et ingenua pulcritudine illis non inferiora, quaedam tamen etiam negligentius facta et rudi priscorum modo tractata *g*).

g) Vide quae carpuntur in Goethii libro annali: *Kunst und Alterthum*, et a scriptore Anglo de marmoribus Elginianis, Lawrence. Sed cavendum, ne artifice vitio vertamus, vt ignorance regularum optocarum facta, quae id genus anaglyphi, quo pompa exhibita est, inter antiquos aliter fieri vetabat. Verum est, femora iuuenum equitantium apparere longiora, quam e latere visa in rerum natura apparere possint, sed cum prominere quidquam eius sculpturae leui non patitur, omnem corporum numerum turbasset artifex, si femora breuiora facere instituisset.

Sed iam intelligitur, huius rei-rationem non in Phidia quaerendam esse, sed in dissimilitudine operarum ab eo adhibitarum, quae nunquam maior esse potuit, quam aequo tantam in arte mutationem experto.

14. Ea mutatio qualis fuerit, cum in superioribus iam satis indicatum esse videatur, quanquam non ignoro me largam commentandi materiam vix delibasse: iam hoc vnum adhuc quaeri potest, quae tandem tantae huius mutationis praeter ipsum Phidiae ingenium statuenda sit causa et origo. Perdifficilis profecto et perobscura quaestio. In promptu quidem est dicere de rara temporum fortuna, quae Athenas Persarum praeda et sociorum stipe ditatas ad rem naualem, metallicam, mercatoriam strenue et industrie agendam compulerit, vnde commoda in studia artium liberalium defluere consentaneum. Nihilominus res externae et ab animo hominum alienae quomodo huic nouas vires impertire queant, non intelligo: quae autem ex animo hominum orta et progressa sunt, eorum inter se rationem, vtcunque volueris, inuertere licet. Nempe dicere licet, eandem populi Attici indolem, qua artes tam laeta incrementa cepere, effecisse vt Athenienses re.nauali excellerent et Persas deuincerent. Neque hoc magis falsum quam illud, sed vtrumque aequae falsum et verum. Nam si ex industria opificiorum ars naturali quodam nexu cresceret, id vbiuis fieret, quod non fieri in aprico est, ita vt huius rei causa in illa sita esse non possit. Ita etiam, qui de arte Graecanica vniuersa, quare tam praestans et perfecta fuerit, sciscitantes sibi respondent, caeli temperiem id effecisse et rerum publicarum libertatem et sacrorum constitutionem: ii mihi quidem fere nihil dicere videntur. Nam vt de caeli terraeque habitu hic taceam, in antiquissima rerum publicarum atque sacrarum apud Graecos constitutione, sicut in primis linguae originibus, iam conspicitur animus decoris, iusti numeri, pulcrarum rationum amantissimus, ita vt inde a studio pul-

critudinis per multa in vita publica atque sacris Graecorum derivare possis. Quem igitur latere potest, animi virium aliam ab alia non recte deduci, sed omnium conformationem ab una communi origine provenire, ita ut nexus quidem earum inter se et necessaria quaedam coniunctio indagari, sed si de ultima ratione quaeris, nihil responderi possit nisi, ita tulisse naturam populi Graeci sortemque diivinitus constitutum, ut artes summa solertia exerceret. Sed ut ad id, quod hic explicandum est, redeamus, causae, quae, ut hoc potissimum tempore ars summopere floreret, effecere, tum in naturalibus illis legibus, quibus cursus artis excolendae dirigitur, tum in singulari nationis Graecae et partium eius indole quaeri possunt. Quid primum leges illae huc faciunt, iam ex iis, quae supra dicta sunt, intelligi potest. Consentaneum erat, artem, cum eo peruenisset, ut deum quemque pro ea, quae ipsi inesse credebatur, indole veneranda quadam specie poneret, victorumque in sacris ludis membra ad viuum exprimeret, sibi ipsam per aliquantum temporis sufficere, et in eo gradu, qui iam optimus videri posset, nisi sublimioris spes effulsisset, persistere, donec magna quadam subito mutatione facta exurgeret et altius euolaret. Deinde autem nihil ad artem euehendam grauius momentum attulit, quam quod, ut in communibus rerum publicarum in Graecia studiis, ita etiam in artificio Athenae tum principatum tenere coeperunt, et ars, ut ita dicam, tum primum *Attica* facta est. Nam quanquam etiam ante Phidiam ars statuaria et sculptura inter Athenienses studiose colebatur: nihil tamen erat, quo ii officinis in Peloponneso ceteraque Graecia constitutis magnopere excellerent et characterem vere Atticum demonstrarent, quia ipsius ingenii Attici maturitas nondum venerat. Sicut autem e chororum Bacchicorum per omnem Graeciam celebratorum canticis dramatica tragoedia apud solos fere creuit Athenienses: ita e statuis deorum vbiuis Graeciae positis Phidias liberiore et audaciore suae ciuitatis

ingenio instinctus imagines illas, quae summas ideas exaequabant, protulit. Quid enim? nonne in arte Phidiaca eadem conspicitur indoles, quae etiam in conditoribus poeseos scriptioaisque pedestris apud Atticos eminebat, eadem veritatis forma, eadem cum simplicitate gratia et in maiestate incunditas? Eam indolem tum haud dubie spirabat omnis Atheniensium vita, ubi ad altiora et pulchiora dirigebatur, antequam dignitate et decore sublatis turbida tantum mobilitas et vana leuitas atque cupiditatis impotentia relictæ sunt. Namque indolem numen, quod Graecæ nationis fato praesidebat, a longinquo inde tempore conformasse prouidoque consilio destinasse videtur, ne artibus ab vniuerso populo studiose cultis summus honor et laetissimus flos deesset.
